

СТИЛІСТИКА ВОЛИНСЬКОГО ТЕКСТУ STYLISTICS OF THE VOLYNIAN TEXT

Аркушин Г. «Тверда» і «м'якка» хахлацька мова // Лінгвостилістичні студії. 2018. Вип. 8. С. 8–16.
Arkushyn H. «Hard» and «Soft» Ukrainian Dialect Variants // Lingvostilistični studii. 2018. Iss. 8. P. 8–16.

УДК 811.161.2(438)'28'355

«ТВЕРДА» І «М'ЯККА» ХАХЛАЦЬКА МОВА

Григорій Аркушин

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Уздовж східного кордону Республіки Польща на Підляшші побутують східнослов'янські говірки, які територіально поділяють на південнопідляські (Люблінське воєводство) і північнопідляські (Підляське, давніше – Білостоцьке воєводство). Корінні мешканці добре відчують особливості мовлення і безпомилково визначають білоруські говірки, відділяючи їх від *хахлацьких*. Місцевий термін *хахлацька мова* вживаний у нейтральному значенні. Крім цього, самі носії цю мову поділяють на *м'яку* та *тверду* відповідно до вимови звукосполук [ли] – [л'і], [ни] – [н'і], [ди] – [д'і], [си] – [с'і] та ін.

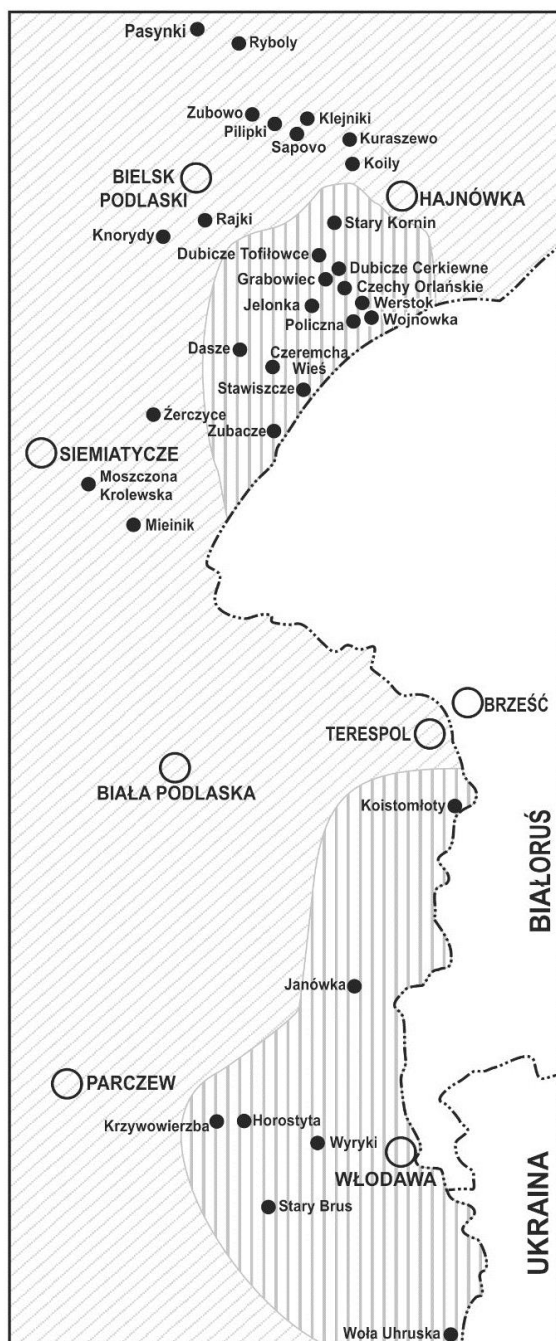
Ключові слова: Підляшшя, підляські говірки, українська (хахлацька) мова, тверда і м'яка вимова передньоязикових приголосних.

Вступ. Як відомо, Західне Полісся поділене на три частини у складі трьох держав: Волинське Полісся (Україна), Берестейщина, включно з Пінщиною, (Республіка Білорусь) і Підляшшя (Республіка Польща) (див.: [1]). І кожна з цих складових має свою історію формування та характеризується оригінальними мовними рисами корінних мешканців, однак існують і спільні ознаки, якими ці говірки об'єднуються в один діалект – західнополіський.

Багато давніх рис збережено в українських говірках, що побутують поза межами сучасної України, оскільки тут майже немає контактування з іншими материковими діалектами і відсутній вплив літературної мови. Навіть у самих жителів цих територій виникає ключове питання: до якої ж мови – української, білоруської, російської чи польської – належить їхнє мовлення. Це питання набуває актуальності ще й тому, що на Підляшші помітно, «як стрімко на схід пересувається міжмовна границя, як зменшується територія поширення українських говірок» (ГП, с. 8).

Східнослов'янські – українські і білоруські – говірки простягаються уздовж майже всього східного кордону Республіки Польща, при цьому Підляшшя охоплює значну частину цієї території. Його межі визначають так: / *п'ід'л'аша* / *йак'шо* *ходит'* о *п'івден'* то *начи'найец':а* од *во'лодави* і: *п'ічки* *во'лодавкi* / і так *п'рост'ій* *л'ін'ійi* до *ост'рога* *л'убел'с'кого* / *в'ін* *дав'н'іше* *нази'вавс'а* *ост...* / *остр...* / *острив* *п'ід'л'ас'кій* // то *то* *вже*

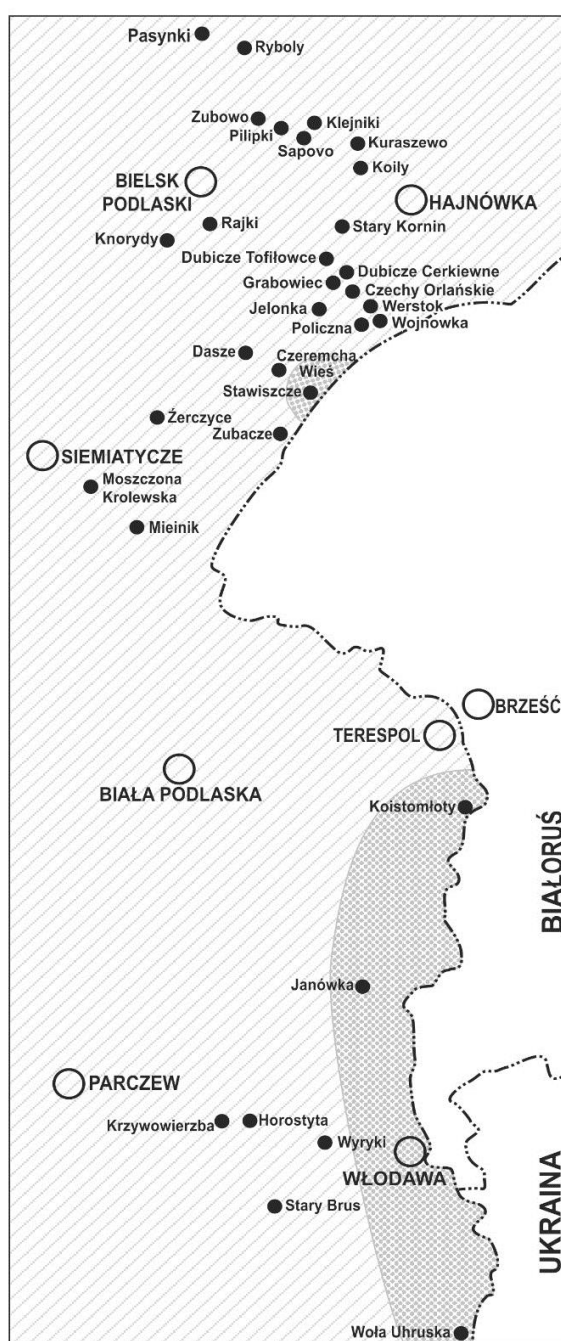
границя буде /п'івдн'а // а на /п'івноч'і то: до /р'ічки: /нарви / /нарви / там /п'ідл'ас'ке войе/в'ідств'і // то /там /буде на /п'івноч'і // а на / на в'сход'і то /р'ічка: бух² / бух // а: на /заход'і то /буде / у: / миж/р'іч:а / о'тут /п'ід /ра'дин'ом / там // то /буде / /того / то / вже / за миж/р'іч:ем то вже /буде /пол'с'ка го/в'ірка // о то /тут /п'ідл'аша / (ГП, с. 460), тобто увесь ареал південного Підляшшя в сучасному Люблінському воєводстві (чи воєвідстві, як пише українська преса Польщі), а північне – в Підляському (давніше – Білостоцькому) (див. додані мапи).

Неозначена форма дієслів

Мапа 1

Дієслова минулого часу (мн.)

Мапа 2

Мета дослідження – встановити, як носії підляських говірок характеризують своє мовлення, визначаючи його особливості, та як себе самоідентифікують.

Матеріал і методи дослідження. Аналіз проведено за матеріалами нашого видання «Голоси з Підляшшя», де вміщені польові аудіозаписи кінця ХХ – початку ХХІ століття (після цитат з цього видання у круглих дужках указуємо ГП і сторінку). Використано метод компонентного аналізу для з'ясування розуміння підляшчуками особливостей свого мовлення та мовної ідентифікації рідної говірки. За допомогою порівняння говіркових рис з літературною мовою встановлено «твердість» та «м'якість» підляського мовлення, а за допомогою лінгвогеографічного картографування визначено межу цих рис.

Мешканці Підляшшя свою та сусідні говірки характеризують насамперед на фонетичному та лексичному рівнях, залишаючи поза увагою словотвір, морфологію і синтаксис, пор.: / *кажде се^чло и^начеї го^ворит'* / (Зубачі; ГП, с. 140); / *тут йак в^з'ати п^рав'е шчо се^чло то т^рошу і^н:а і^мова* / (Дубичі-Тофіловці; ГП, с. 298); / *в нас і^кажут ко^рова кун'* / *а в йіх вже к'ін'* / (Даші; ГП, с. 192); / *воз'і^м'іте с'у^да-о за і^бот'ки вже т^роха і^начеї назива^йут // в нас і^ш'епка а і^там і^шапка // в нас го^ворат і^д'іс'аї / а тут за і^б'іел'ск'і ну і^то і^нин'і і^кажут* / (Кнориди; ГП, с. 310, с. 312). Ці слова підтверджують висновок дослідника підляського фольклору І. Ігнатюка: «Ствердив я, що на Підляшші майже в щодругому селі трохи інакше говорять» [2, с. 9].

Результати дослідження та дискусія. Для сучасного пересічного поляка усі східні слов'яни – *руські*. Це означення перейняли й жителі Підляшшя: [Хто за національністю живе у вашому селі?] / *і^руск'і* / *і^руск'і* / [Хіба ви по-російськи говорите?] (сміється) / *йа ну і^в'ідомо // мо^йа сист'ра в ро^с'ійі при^йідут то во^ни не так...* / (Чехи-Орлянські; ГП, с. 258).

[Себастьянюк:] / *ми і^руск'і* //

[Занькевич:] / *біло^руси* //

[То ви по-білоруськи говорите?]

[Занькевич:] / *н'е і^н'е // ми по^хах'лацк'і / по^п'ростому в нас //*

[Себастьянюк:] / *ми йак то і^каже / обива^тел'і і^пол'с'к'і / бо в і^пол'шч'і жи^вемо // не по^л'ак'і / і не хах'ли / а ми правос'лавн'і / ми і^ход'ім до і^церкв'і / не до ко^с'іц'ола // о^но до і^церкв'і* / (Клейники; ГП, с. 388).

Як бачимо, підляшчуки часто себе ідентифікують просто *православними* у протилежність католикам, тому і їхня мова – **православна**: [Яка у вас мова?] / *і^чисто правос'лавнайа* / (Моцона-Крулевська; ГП, с. 132); / *то ми правос'лавни і^мусит* / (Вітово; ГП, с. 272); *а йа і^тил'ко з^найу / шо йа правос'лавнй / а йа^кий йа / ц^чи біло^рус чи ук^райінец то йа і^того... / чи по^л'ак / йа і^того не^ч мо^гу ска^зати* / (Ставище; ГП, с. 154).

Інше визначення підляського мовлення – **говорити по-своєму**: [Якою мовою з рідними говорите?] / *йа по^своємому / і вун по^своємому /*

пос'во́йому го'вору и в'с'о / мн'е най'л'ен'е́й / най'прош'ч'е́й / (Моцона-Крулевська; ГП, с. 132); / пос'во́йому / ми так йак пос'во́йому / (Черемха; ГП, с. 176); / ми го'воримо невид'домо по́йа'кому / посво'йо́му / ни... / ни по'пол'ск'і ни по'руск'і / ни поукра'йінск'і / (Пилипки; ГП, с. 422); / а тут не в'еду йак [говорять] / пос'во́йому / (Курашево; ГП, с. 366).

До речі, 2008 року в Гайнівці відбулася конференція «Gwary pogranicza polsko-ukraińsko-białoruskiego pomostem w dialogu międzykulturowym», матеріали якої вміщені у збірнику «Gwary różnospnego Podlasia» з доданим електронним оптичним диском місцевого мовлення «Nowogumoto po swojotom» [6].

Досить поширене синонімічне до попереднього означення – **говорити по-простому**: / *наша м'ова ви'ход'іт / ну / та'ка́йа прос'та́йа / (Клейники; ГП, с. 390); / а в нас та'кий (гордо і голосніше) ку:у'ток / поп'росту ми (з гордістю) три'май'мс'а / так го'ворим йак наші диди'пради'ди гово'рил'і / (Дубичі-Церковні; ГП, с. 282).*

Ще одна назва місцевої говірки – **тутейша мова**: / *нор'ма:ал'на / наша роз'мова / ту'тейша м'ова / (Ставище; ГП, с. 156).*

Означити свою національність та мову мешканцям Підляшшя, як і Берестейщини, надзвичайно важко, пор.: / *йа не з'найу йа'ка́йа то м'ова // ну н'і укра'йін'с'ка / н'і бі'ло'рус'ка / (Кнориди; ГП, с. 322)* (див. попередні і наступні цитати).

Подібна ситуація і на Берестейщині. І лише той факт, на думку О. Скопненка, що «Берестейсько-Пинське Полісся було занадто пізно втягнене в процес націотворення ХХ ст., призвів до відсутності в носіїв цих говірок належності до українського етносу» [4, с. 20]. Це ж саме можемо сказати і про Підляшшя.

А оскільки північне Підляшшя межує з Республікою Білорусь (див. додані мапи), то корінних жителів без їхньої згоди записали білорусами, хоч ніхто не враховував того, що в сусідній Берестейщині побутують українські говірки (до речі, їх теж не всі визначають українськими, насамперед білоруські мовознавці): [Хто ви за національністю?] / *бі'ло'руска / [З чого видно, що ви білоруска?] / н'е у'м'е́йу поб'ело'руск'і / то ми правос'лавни м'усит // ну бі'ло'рус / ну 'ал'і йа з'найу чом ми поб'ело'руск'і не го'вори'м? // ота'ко йа'кас' наша м'ова / йа з'найу? / та'ка од'рембна / (Вітово; ГП, с. 272); [А ким ви записані за національністю?] / *бі'ело'руси / хоч наша роз'мова не по'добна до бі'ело'руской 'ал'е 'п'ішemos' же 'йако бі'ело'руси / (Риболи; ГП, с. 444).**

Однак місцеві жителі не хочуть бути білорусами і свою мову не називають білоруською, оскільки відсутні її типові ознаки, пор.: / *йа не з'найу йа'ка́йа то м'ова // ну н'і укра'йін'с'ка / н'і бі'ло'рус'ка / бі'ло'рус'ка / тоже н'е / н'е / н'е / н'е / (Кнориди; ГП, 322); / а во'ни бі'ало'руси // та:ак / бо во'ни га'ворат н'еш'так гз'е ти па'йехал? / (Ставище; ГП, с. 156); / *м'усит' н'е / поб'ело'руск'і йак йа с'лухайу 'рад'іо бі'елос'ток / то хо'руї го'ворат / (Видово; ГП, с. 346); / побило'руски то т'реба 'геншаї ха'з'іц'і**

ра'б'іц'і // а ми н'е / ми хо'диту ро'бити / (Черемха; ГП, с. 176); */ не поб'ело'руску ми го'воримо /* (Версток; ГП, с. 228).

Таким «не-білорусам» ще з кінця XIX століття був «причіплений» ярлик-етнонім *хахлі*, пор.: */ часом звут нас ну хах'ли /* (Клейники; ГП, с. 388); */ а ми йа'к'іс' ішафли іможе йа'к'іе // чи хах'ли //* (Видово; ГП, с. 346); */ йак хто / інши ікажут же ми шашли'ки чи йак нази'вайут /* (Грабовець; ГП, с. 270).

М. Лесів так пояснює це прізвисько-номен: «Цю останню назву, яка на Підляшші побутує донині – *tówiał* ро *śchachłasku* – <..> принесли з царської армії додому місцеві хлопці, бо там саме їх, мабуть, за мовою визначили, як українців, малоросів, себто кахлів» [3, с. 283]. І далі: «Це, можливо, було перше усвідомлення національної приналежності через мову, яка могла бути осмішувана тими, що в армії неприхильно ставилися до всього, що неросійське або трохи неподібне до російського» [3, с. 283]. Тепер на Підляшші цей етнонім уживають без будь-якого негативного маркування.

Отже, в *хахлів* і мова *хахляцька*, пор.: */ ну іпевно / шо хах'лац'ка імова //* (Чехи-Орлянські; ГП, с. 258); */ хах'лац'ка ікажут /* (Дубичі-Тофіловці; ГП, с. 298); */ ну йа не ів'іду йа'кайа інаша імова / йа'кас' хах'лац'ка та'кайа ччи йа'кайа /* (Єльонка; ГП, с. 236); */ а ійа знайу пойа'кому ми го'ворим? / похо'хол'с'ку дес' /* (сміється) */ невідомо пойа'кому / а ни поб'ело'руску / а ни поукра'їнс'ку /* (Райки; ГП, с. 336); */ ми похах'лац'кі / поп'ростому в нас /* (Клейники; ГП, с. 388); */ то та'ка уп'ше хах'лац'кайа імова /* (Костомлоти; ГП, с. 96); */ ну / йа'кайас' кол'іс' ка'зал'і хах'лац'ка / а те'пер вже не го'ворат /* (Курашево; ГП, с. 364); *хахл'а́ча* (Пилипки; ГП, с. 422).

Зауважимо, що місцевий термін *хахляцька мова* вживаний лише в нейтральному значенні і не має негативної конотації, виступаючи синонімом до терміна *українська мова*: [А до якої мови говірка ближча?] */ імусит' до хах'л'ачойі /* (Пилипки; ГП, с. 422).

Здебільшого мовці правильно визначають приналежність своєї говірки: */ йа'зик наш ібол'ше по... / до укра'їнс'кого по'хожи // бо біло'рус' вже інаше іговорат // а в нас ібол'ше поукра'їнс'кому гово'рил'і /* (Мельник; ГП, с. 110); */ а ми та'ко... / ми біл'ш пуд'ходить' / йа ібачу / поук'райінс'ки /* (Ставище; ГП, с. 156); */ інаша імова ібул'ша укра'їнс'ка / вже ми ук'райінс'койу імовою /* (Версток; ГП, с. 228); */ а ми бул'ш імус'іт' пуд укра'їнс'ки / імова та'кайа /* (Койли; ГП, с. 358); */ и наш йа'зик / о / так йак ми го'воримо / йа з івами / ну то вун бул'ш зв'язаній / бул'ш біл'іск'ії укра'їнс'кому / укра'їнс'кому / а в д'ів'я'носто п'я'ти процентах то... / то укра'їнс'кій /* (Дубичі-Церковні; ГП, с. 280).

Безперечно, кожна говірка має багато своїх особливостей, якими відрізняється від літературної мови, тому в підляському жарті подана така характеристика української літературної мови: */ ук'райінец ійіде дерев'іан:им івозом / йак кол'іс' іос'і дерев'іан:и / гово'ру / і не пошмаро'вав / то пиш'чит ітеіе ікол'есо / ха'хол / маз'ниц'а / да'іе / драж'ниц'а /* (Грабовець; ГП, с. 268).

Зазначимо, що говірку відносять до української мови насамперед ті, хто хоч рік навчався в українській школі: / *и ни було ш'коли / було йа'киїс' ч'ес' мусит' р'ок ук'райін'с'койі // дес' з гал'іцїї був нау'чиц'ел' йа'киїс' то /* (Горостита; ГП, с. 52); / *за /н'імец'а була ук'райін'ска ш'кола // йа вже / і йа вже с'кончила ук'райін'ску ш'колу /* (Кривоверба; ГП, с. 60); / *то та'ка ун'ше хах'лацкайа /мова // [До якої мови вона ближча?] / на /мене / до ук'райін'с'койі // бо йа тут йак був / в /час'і вуйни була тут ук'райін'с'ка ш'кола // р'ік /часу два /рази хо'див до ук'райін'с'койі // йак зас'тав // за не'метчини // йак /н'імец' завуйу'вав тут // і ми там були // у'чител'ка була // тут був // и: /бат'ушка був ук'райін'с'к'і правос'лавній // і у'чител'ка була // поу'кра'їн'с'кому у'чилис'а /* (Костомлоти; ГП, с. 96).

На запитання – де живуть українці на Підляшші? – респонденти відповіли: / *ну ук'райін'ці / йак ска'зати? / /тута пше'важн'е то л'убел'с'ке вже л'іч'ілос'а до ук'райіни // ну /* (Кнориди; ГП, с. 310); / *йежел'і рос'ход'іц'е о наро'двос'ц'і ук'райін'ску / ну то /там у'же за /б'ел'ск / до че'ремухи / то там у'же ук'райін'ці // то там бул'ш // ну во'ни вже там /п'ішуц'а ук'райін'ц'ами / і /й'хн'а / е / /мова йест та'кайа ук'райін'с'ка /* (Риболи; ГП, с. 444); / *то ш /ниби ми зве'мос'а ук'райін'ц'ами / то ї ук'райін'с'ка /мова // /ал'е то та'ка вже ук'райін'с'ка /мова дал'еко / переп'лет'ана с /пол'с'койу /* (Кривоверба; ГП, с. 62); / *ми на'лежим до ук'райін'ц'ув / ми ук'райін'ці /* (Войнівка; ГП, с. 208).

«Тверда» і «м'яка» мова. Підляшуки розрізняють тверду і м'яку вимову звукосполук *передньоязиковий + и чи е*, насамперед у сполучення [ли] та [ле]. Зазначимо, що перша звукосполука досить частотна в дієсловах минулого часу множини, що і стало для багатьох визначальною рисою: / *в нас /тута йа з'найу / так та'к'і м'йахк'і /н'ібито розго'вор / с'лухал'і / приш'л'і / о //* (Зубачі; ГП, с. 140); / *о'то хо'дылы ро'былы го'ворат / а в нас хо'д'іл'і ро'б'іл'і / м'йако вже /* (Зубово; ГП, с. 438); / *у /нас г'вара... // ну йак тут /можна ска'зат'і? / а н'і ук'райін'с'ка /чисто / /ан'і /чисто б'ело'руска // н'е /з'ека'ют і так йак на ук'райін'е (виділяючи) не /дека'ют /* (Риболи; ГП, с. 444); / *вже в куз'лах чи дуб'йажен' т'вердо так го'ворат // хо'ди / ро'би / а в нас у'же м'йа'ко / хо'д'ім'і ро'б'ім'і /* (Райки; ГП, с. 336).

Інші зразки «м'якості» звукосполуки [л'і], що відповідає літературному [ли]: *н'ев'ел'іка* (Старий Брус; ГП, с. 34); *бул'і, хо'дил'і, зало'жил'і, ко'л'і, заробил'і, заб'рал'і, при'й'хал'і, окру'жил'і, обл'і'вал'і, запла'тил'і* (Кривоверба; ГП, с. 70); */ал'і, ко'л'іс', ка'зал'і* (Мельник; ГП, с. 102, с. 106); *ко'л'і, хо'вал'і, пови'копувал'і, пови'воз'іл'і, бил'і, /ал'і, ка'тол'ічку, охрес'т'іл'і* (Мощона Крулевська; ГП, с. 114, с. 118, с. 120); *ку'пил'і, йіздил'і, пик'л'і, розвал'ілас'а, /гул'іцу, ку'л'іс'* (Зубачі; ГП, с. 142, с. 144); *бил'і, дал'і, пус'тавил'і, ку'л'іс'* (Жирчичі; ГП, с. 148); */ал'і, зоб'рал'іс'а, жил'і, бул'і, збери'гал'і, в'іл'іку, бл'іш'чит* (Черемха; ГП, с. 166, с. 168, с. 170, с. 178); */ал'і, /декол'і, ко'л'іс' ка'зал'і, ко'л'іс'а зби'рал'і, бул'і, /гул'іци, нази'вал'і, понаса'дил'і, во'зил'і, в'іл'ікиї* (Даші; ГП, с. 180, с. 182,

с. 184); *йїхал'і, бул'і, покон'ч'ел'і, побуду'вал'іс', годо'вал'і* (Полічна; ГП, с. 194, с. 196) та багато інших прикладів. Це явище на Підляшші, у порівнянні з [ли], творить найбільший ареал (див. мапу 2).

Так уже склалося (саме? чи хтось запропонував?), що деякі білоруські і польські мовознавці підляські українські говірки зараховують до білоруських насамперед за вимовою фіналі *-л'і* в дієсловах минулого часу множини, на що білорусист М. Саєвич зауважив: «Сам факт, що ці говірки мають м'яку або пом'якшену вимову приголосних перед *і, є*, на нашу думку, недостатнім критерієм» [7, с. 102], бо «з дотеперішніх досліджень, які стосуються східнослов'янських говірок Білосточчини, виникає, що автори застосовують неоднакові критерії для їх класифікації. Недоліком деяких досліджень є відсутність об'єктивності, використання ненаукових аргументів, ігнорування дотеперішнього доробку в галузі діалектології та історії (напр., «Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny»), а також використання поспішних висновків» [7, с. 100].

Лише «тверда» звукосполюка [ли] в таких дієсловах, на думку респондентів, указує на українськість говірки: */ в ста'вишч / то вже ко'ли пош'ли // то бул'ш поук'райінс'ку //* (Зубачі; ГП, с. 140); */ вже че'ремха то так й'аг би вс'о та'ко пош'ли хо'дили /* (Даші; ГП, с. 192).

Так само вимова сполучника *але* чи *'ал'е* // *'ал'і* диференціює внутрішній поділ підляських говірок, виступаючи теж одним із «мірил»: */ та в нас 'тутика в'юска йе ста'вишч'і / там / ну то там во'ни вже ал'е го'ворат // а то ук'райінс'ка /* (Полічна; ГП, с. 202). За цією особливістю носіїв цих говірок прозивають *алéкачами*.

Таким же «мірилом» м'якості виступає і *-ти* неозначеної форми дієслів: */ там й'ако'с' та'ко хо'д'ім'і ро'б'ім'і // а в нас так ни го'ворат хо'д'ім'і ро'б'ім'і / в нас о'но в 'мене йе су'с'ітка / с нур'ц'а // то во'на теш та'ко хо'д'ім'і ро'б'ім'і / та'ко вс'о на 'тойе // в нас так ни / у нас то т'верда 'мова / <...> / в нас 'таг би твeр'д'іши ви'рази /* (Даші; ГП, с. 192); */ го'воримо пос'войому // ну / ту'ди на штокма'ни / у'же і'начі'й 'акцент 'майут / ну / хо'д'ім'і там / в нас ро'б'іти / там ро'б'ім'і / а ми ро'б'іти / 'кажем т'вердо /* (Вітово; ГП, с. 272); */ ми хо'д'іти ро'б'іти //* (Черемха; ГП, с. 176) (див. мапу 1). При цьому зауважимо, що ареал з [л'і] не збігається з територією поширення [т'і].

Ще декілька прикладів м'якості звукосполук *передньоязиковий + и, е*:

[н'е] (відповідно до літературного [не]): *н'еда'л'еко, н'ев'ел'іка* (ГП, с. 34), *н'е било* (ГП, с. 100, с. 148), *н'е було* (ГП, с. 196, с. 198), *н'е з'найу* (ГП, с. 140), *н'еко'л'іс'* (ГП, с. 222), *н'еда'л'еко* (ГП, с. 238) та ін.;

[д'і] (відповідно до літературного [ди]): *л'уд'і, хо'д'іла* (ГП, с. 100, с. 102); *от'ход'іла, ви'вод'іни, зд'і'чав'ів, з д'і'т'інства* (ГП, с. 114, с. 118, с. 124, с. 132), *ро'д'ів* (ГП, с. 152), *о'д'і'нацит'* (Полічна; ГП, с. 196) *од'на ро'д'іна* (ГП, с. 238) та ін.;

[т'і] (відповідно до літературного [ти]): *д'е/т'інство* (Мельник; ГП, с. 100); *охрес'т'іл'і; роскру'т'іл'і; його 'мат'і; з д'і/т'інства* (Моціона-Крулевська; ГП, с. 120, с. 124, с. 132);

[з'е] (відповідно до літературного [зе]): *із'емл'ах* (ГП, с. 238), *луз'ен'ка* (ГП, с. 162), *оз'єро* (ГП, с. 200);

[с'і] (відповідно до літературного [си]): *запро/с'іла* (ГП, с. 106), *с'іро/тойу* (ГП, с. 118), *сна/с'ібо* (ГП, с. 186) та ін.

І таких прикладів у збірникові текстів «Голоси з Підляшшя» знаходимо багато.

Висновки. Отже, для визначення українськості говірки підляшуки обрали одну рису – відсутність білоруського *дзекання* та *цекання*. Такі характерні фонетичні ознаки, як рефлекс **ē* (графічно *ѣ*) чи **о*, **е* в новозакритих складах, ними до уваги не взяті. А відсутність злиття в одному звукові праслов'янських **і* та **ы* стає визначальною рисою м'якості хахлацької мови. Ю. Шевельов вважає, що таке м'якшення в підляських говірках виникло без впливу польської мови, бо «в ній *t'* і *d'* перейшли в *ć* і *ź*, чого в аналізованих говірках не спостерігається (*d'en'* – пор. пол. *dzień*)» [Шевельов, с. 243].

Відзначимо, що твердість приголосних здебільшого властива дослідженим південнопідляським говіркам і лише одній північнопідляській – с. Ставище гміни Черемха Підляського воєводства та менш виявлено в говірці Черемха-Село.

Список використаних джерел та їх умовних скорочень

ГП – Аркушин Г. Голоси з Підляшшя. Луцьк: Вежа, 2007. 534 с.

Список використаної літератури

1. Аркушин Г. Межі західнополіського діалекту // Волинь філологічна: текст і контекст. Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов'янському контекстах. Луцьк: Вежа, 2007. Вип. 4. С. 9–31.
2. Ігнатюк І. Українські говірки Південного Підляшшя (опис, тексти і словничок). Люблин : Episteme, 2013. 108 с.
3. Лесів М. Українські говірки у Польщі. Варшава: Український архів, 1997. 496 с.
4. Скопненко О.І. Генеза берестейсько-пинських говірок: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10. 02. 01; 10. 02. 03. Київ, 1997. 21 с.
5. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. Харків: Акта, 2002. 1054 с.
6. Gwary północnego Podlasia. Bielsk Podlaski – Puchły, 2008. 109 s.
7. Sajewicz M. O białorusko-ukraińskiej granicy językowej na Białostocczyźnie // Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce. Rozprawy Slawistyczne. 12. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1997. S. 91–107.

References

1. Arkushyn, H. (2007). Mezhi zakhidnopoliskoho dialektu [*Boundaries of the Western Polissian Dialect*]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst. Zakhidnopoliskyi dialekt u zahalnoukrainskomu ta vseslovianskomu kontekstakh*. Lutsk: Vezha, 4, 9–31. [in Ukrainian].
2. Ihnatiuk, I. (2013). Ukrainski hovirky Pivdennoho Pidliashshia (opys, teksty i slovnychok) [Ukrainian Subdialects of the Southern Pidliashshia]. Liublyn: Episteme. [in Ukrainian].

3. Lesiv, M. (1997). *Ukrainski hovirky u Polshchi* [Ukrainian Subdialects in Poland]. Varshava: Ukrainskyi arkhiv. [in Ukrainian].
4. Skopnenko, O. I. (1997). *Heneza beresteisko-pynskykh hovirok* [Origin of the dialect Beresteisko-Pinski]: *Extended abstract of the candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Shevelov, Yu. (2002). *Istorychna fonolohiia ukrainskoi movy* [Historical Phonology of the Ukrainian Language]. Kharkiv: Akta. [in Ukrainian].
6. Stepaniuk, M. (Ed.). (2008). *Gwary północnego Podlasia. Bielsk Podlaski – Puchły*. 109 s. [in Polish].
7. Sajewicz M. (1997). *O białorusko-ukraińskiej granicy językowej na Białostocczyźnie. Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce. Rozprawy Slawistyczne. 12*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 91–107. [in Polish].

Аркушин Григорий. «Твёрдая» и «мягкая» хахлацкая речь. Вдоль восточной границы Республики Польша на Подляшье бытуют восточнославянские говоры, которые территориально разделены на южноподляшские (Люблинское воеводство) и северноподляшские (Подляшское, раньше – Белостокское воеводство). Коренные жители хорошо чувствуют особенности речи и безошибочно определяют белорусский говор, отделяя его от украинского. Местное название *хахлацкая речь* употребляется в нейтральном значении. Кроме этого, сами носители эту речь разделяют на мягкую и твердую разновидности в соответствии с произношением звуко сочетаний [ли] – [л'і], [не] – [н'е], [ди] – [д'і], [си] – [с'і].

Ключевые слова: Подляшье, подляшские говоры, украинский (хахлацкий) язык, твердое и мягкое произношение переднеязыковых согласных.

Arkushyn Hrygory. “Hard” and “Soft” Ukrainian Dialect Variants. It is a fact of common knowledge, that Western Polissia consists of three parts, and they are the parts of different states: Volynian Polissia (Ukraine), Beresteyschyna (Republic of Belarus) and Podlasie (Republic of Poland). Eastern Slavic dialects are commonplace along the eastern border of the Republic of Poland on Podlasie, which are territorially divided into the Southern-Eastern (Lublin Voivodship) and the North Podlasky dialects (Podlaskie, formerly the Belostok Voivodship). Many old-established features can be traced in the Ukrainian dialects that are spoken beyond the bounds of modern Ukraine since there is almost no contact with other main dialects in this area. Even the dwellers of these territories feel sometimes vexed regarding the key question: what language is their language - Ukrainian, Belarusian, Russian or Polish? Indigenous inhabitants of these territories comprehend the dialectal peculiarities of their speech, but they can not always determine which language their dialect belongs to. However, all respondents determine one thing unmistakably: their dialects do not belong to the Belarusian language. To define their speech they use the names: simple language, Orthodox, Russian, Hahlats'ka, tuteisha, but specify that their language is closest to the Ukrainian language. Note that the local term Hakhhlats'ka language is used in a neutral sense. Since the dialect speakers can not define their dialect, they can not correctly determine their national affiliation: they call themselves *Orthodox, Rus'ki, Hakhly, tuteishni*, etc.

In addition, the dialect speakers themselves divide this language into *soft* and *hard*, according to the pronunciation of the sound combinations: [ли/лу] (*khodyly*) – [л'і] (*khodily, khodili*), [не/ne] (*nedaleko*) – [н'е] (*niedalieko*), [ди/ду] (*odyn*) – [д'і] (*odin*), [си/су] (*syrota*) – [с'і] (*sirota*), etc.

Key words: Podlaskie, Podlaskie dialects, Ukrainian (Hakhhlats'ka) language, hard and soft pronunciation of front-lingual consonants.

Стаття надійшла до редколегії 27.02.2018